

УДК: 371.315

Світлана Буднік

Сутнісний аналіз поняття дослідницька діяльність»

Актуальність проблеми зумовлена потребою залучення учнів у дослідницьку діяльність, яка спонукає школяра мислити та пов'язана з відкриттям для себе нового знання, пошуком у собі нових можливостей, докладанням зусиль, спрямованих на подолання труднощів, що виникають. Мета статті - уточнення змісту поняття «дослідницька діяльність». У роботі наголошено, що основними сутнісними характеристиками дослідницької діяльності є її творчий характер, спрямованість на пізнання природи, на формування досвіду з пошуку підходів до розв'язання проблем та отримання суб'єктивно нового знання. Автор «дослідницьку діяльність» трактує як творчий процес взаємодії вчителя та учнів у напрямку пошуку або конструювання раніше суб'єктивно-невідомого, результатом чого є формування дослідницької позиції та дослідницьких умінь.

Ключові слова: дослідницька діяльність, мета дослідницької діяльності, дослідницька діяльність старшокласника.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасний розвиток українського суспільства вимагає творчих креативних особистостей, які уміють самостійно здобувати нові знання, використувати їх у незвичних умовах, неординарно мислити. У Концепції позашкільної освіти та виховання зазначено, що основним змістом діяльності позашкільних закладів є залучення учнів до дослідницького пошуку [3]. Реалізація окресленого завдання неможлива без організації експериментального напрямку у функціонуванні позашкільного навчального закладу, який передбачає включення учнів у дослідницьку діяльність, що спонукає школяра мислити, та пов'язана з відкриттям нових знань, пошуком у собі нових можливостей, докладанням зусиль, спрямованих на подолання труднощів, що виникають.

Аналіз останніх досліджень цієї проблеми. Теоретичні основи організації дослідницької роботи висвітлено в працях Б. Гніденка, С. Гончаренка, Є. Коршака, А. Кушнірук, М. Мартинюка, Д. Пойя, В. Прошкіна, С. Ракова, О. Скафи, В. Шахова та інших учених. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що дослідницьку діяльність учені називають і науково-дослідницькою (О. Анісімова, Г. Артемчук, Л. Левченко, В. Маскін, В. Г. Цехмістрова, Л. Шевченко), і навчально-дослідницькою (С. Коршунов, І. Кравцова, Н. Недодатко), і експериментально-дослідницькою (В. Смагін). Однак, незалежно від виду дослідницької діяльності, вона спрямована на розв'язання дослідницького завдання, що за своєю суттю є пізнавальним та слугує досягненню мети цілеспрямованого розвитку особистості, оволодіння знаннями, які сприймаються як нові лише стосовно учня та дослідницькими вміннями.

Акцентуємо увагу на тому, що в позашкільному навчальному закладі здійснюється навчально-дослідницька діяльність учнів, яка є різновидом навчальної діяльності, з одного боку, та складовою частиною дослідницької діяльності - з іншого.

Незважаючи на наявні вагомні здобутки науковців та практиків у цій сфері, зміст поняття «дослідницька діяльність» все-таки потребує подальшого уточнення. **Мета** статті - сутнісний аналіз поняття «дослідницька діяльність».

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У психологічній енциклопедії діяльність трактується як активність суб'єкта, спрямована на взаємодію з навколишнім середовищем, з метою задоволення власних потреб [7, с. 318]. Особливим видом діяльності є дослідницька діяльність, яка є результатом функціонування механізму пошукової активності й будується на базі дослідницької поведінки [4]. Дослідницька діяльність безпосередньо пов'язана з розв'язанням творчого, дослідницького завдання, що не має наперед відомого результату та передбачає етапи, характерні для наукового дослідження (визначення проблеми, ознайомлення з літературними джерелами та їх опрацювання, формулювання гіпотези дослідження, власне проведення дослідження, аналіз його результатів і остаточне узагальнення, формулювання висновків) [6, с. 236]. Подібне визначення зустрічаємо в Н. Одинцової, яка зазначає, що дослідницька діяльність сприяє формуванню визначеного досвіду з пошуку підходів до проблеми, програванню ситуацій в умі,

І

БуиНІК С., 21)и

УДК: 371.315

Світлана Буднік

Сутнісний аналіз поняття «дослідницька діяльність»

Актуальність проблеми зумовлена потребою залучення учнів у дослідницьку діяльність, яка спонукає школяра мислити та пов'язана з відкриттям для себе нового знання, пошуком у собі нових можливостей, докладанням зусиль, спрямованих на подолання труднощів, що виникають. Мета статті - уточнення змісту поняття «дослідницька діяльність». У роботі наголошено, що основними сутнісними характеристиками дослідницької діяльності є її творчий характер, спрямованість на пізнання природи, на формування досвіду з пошуку підходів до розв'язання проблем та отримання суб'єктивно нового знання. Автор «дослідницьку діяльність» трактує як творчий процес взаємодії вчителя та учнів у напрямку пошуку або конструювання раніше суб'єктивно-невідомого, результатом чого є формування дослідницької позиції та дослідницьких умінь.

Ключові слова: дослідницька діяльність, мета дослідницької діяльності, дослідницька діяльність старшокласника.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасний розвиток українського суспільства вимагає творчих креативних особистостей, які уміють самостійно здобувати нові знання, використовувати їх у незвичних умовах, неординарно мислити. У Концепції позашкільної освіти та виховання зазначено, що основним змістом діяльності позашкільних закладів є залучення учнів до дослідницького пошуку [3]. Реалізація окресленого завдання неможлива без організації експериментального напрямку у функціонуванні позашкільного навчального закладу, який передбачає включення учнів у дослідницьку діяльність, що спонукає школяра мислити, та пов'язана з відкриттям нових знань, пошуком у собі нових можливостей, докладанням зусиль, спрямованих на подолання труднощів, що виникають.

Аналіз останніх досліджень цієї проблеми. Теоретичні основи організації дослідницької роботи висвітлено в працях Б. Гніденка, С. Гончаренка, Є. Коршака, А. Кушнірук, М. Мартинюка, Д. Пойя, В. Прошкіна, С. Ракова, О. Скафи, В. Шахова та інших учених. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що дослідницьку діяльність учні називають і науково-дослідницькою (О. Анісімова, Г. Артемчук, Л. Левченко, В. Маскін, В. Г. Цехмістрова, Л. Шевченко), і навчально-дослідницькою (С. Коршунов, І. Кравцова, Н. Недодатко), і експериментально-дослідницькою (В. Смагін). Однак, незалежно від виду дослідницької діяльності, вона спрямована на розв'язання дослідницького завдання, що за своєю суттю є пізнавальним та слугує досягненню мети цілеспрямованого розвитку особистості, оволодіння знаннями, які сприймаються як нові лише стосовно учня та дослідницькими вміннями.

Акцентуємо увагу на тому, що в позашкільному навчальному закладі здійснюється навчально-дослідницька діяльність учнів, яка є різновидом навчальної діяльності, з одного боку, та складовою частиною дослідницької діяльності - з іншого.

Незважаючи на наявні вагомні здобутки науковців та практиків у цій сфері, зміст поняття «дослідницька діяльність» все-таки потребує подальшого уточнення. **Мета** статті - сутнісний аналіз поняття «дослідницька діяльність».

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У психологічній енциклопедії діяльність трактується як активність суб'єкта, спрямована на взаємодію з навколишнім середовищем, з метою задоволення власних потреб [7, с. 318]. Особливим видом діяльності є дослідницька діяльність, яка є результатом функціонування механізму пошукової активності й будується на базі дослідницької поведінки [4]. Дослідницька діяльність безпосередньо пов'язана з розв'язанням творчого, дослідницького завдання, що не має наперед відомого результату та передбачає етапи, характерні для наукового дослідження (визначення проблеми, ознайомлення з літературними джерелами та їх опрацювання, формулювання гіпотези дослідження, власне проведення дослідження, аналіз його результатів і остаточне узагальнення, формулювання висновків) [6, с. 236]. Подібне визначення зустрічаємо в Н. Одинцової, яка зазначає, що дослідницька діяльність сприяє формуванню визначеного досвіду з пошуку підходів до проблеми, програванню ситуацій в умі,

прогнозуванню наслідків тих чи тих дій, проведенню аналізу результатів, пошуку нових підходів, логічності знань та умінь [5]. Така діяльність передбачає отримання суб'єктивно нового знання, припускає таку ж логіку організації, що й наукове дослідження, але в спрощеному варіанті. Під час

дослідницької діяльності учням як дослідникам потрібно провести аналіз і синтез отриманої інформації, визначити мету, обґрунтувати завдання, гіпотезу, скласти план дослідження і т. д. У свою чергу, І. П'ятницька-Позднякова дослідницьку діяльність розуміє як оволодіння спеціальними знаннями та навичками, методологіями та методами наукового дослідження в процесі пізнання [8, с. 213].

М. Князян дослідницьку діяльність відносить до творчої діяльності, оскільки вона характеризується низкою особливостей: пов'язана з розв'язанням учнями творчих завдань; обов'язково повинна проходити під керівництвом фахівця; головним є отримання нових знань; завдання мають бути посильні для учнів, а й викликати труднощі; дослідницькою діяльністю можуть займатися всі учні: і ті, які мають високий рівень підготовки, і ті, які мають середній [2].

В. Анісімова розуміє дослідницьку діяльність як суб'єкту діяльність, що спрямована на розв'язання завдань за умови відсутності в суб'єкта способів розв'язання; пов'язана із суб'єктом на усвідомлюваному або неусвідомлюваному рівнях нових для нього знань, що характеризується для суб'єкта невизначеною можливістю розроблення нових знань [1, с. 38].

Як один зі способів реалізації особистісно-зорієнтованого підходу в освіті дослідницьку діяльність визначає Г. Ягенська. На думку вченої, така діяльність спирається на досвід, осмислене прийняття цілей діяльності, створення умов для розкриття особистісного потенціалу, рефлексію учня. Це ієрархічна, педагогічно керована система взаємодії суб'єктів, що спрямована на пізнання природи, у результаті впровадження якої виникає суб'єктивно нове знання чи його нова якість, а учні набувають дослідницьких умінь [9].

О. Міхно вводить поняття «дослідницька діяльність старшокласника», яке розуміє як перетворювальну діяльність мислення, що відповідає пізнавальним мотивам та особистісним потребам школяра, спрямована на виявлення сутності досліджуваних явищ, процесів, відрізняється персоніфікованістю, творчістю, комунікабельністю. Знання, здобуті школярем у процесі дослідницької діяльності, виступають як перевірений практикою результат пізнання, мають особистісно значущий характер і вирізняються процесом його самостійного пошуку й осмислення. У структуру дослідницької діяльності старшокласників відповідно до діяльнісного підходу автор зараховує такі компоненти: суб'єкти дослідницької діяльності, їхні потреби й мотиви, мету, об'єкти дослідницької діяльності, використовувані засоби, процес дослідницької діяльності та його результати [4].

Отже, дослідницька діяльність за своїм внутрішнім змістом передбачає наявність активної пізнавальної позиції учня - суб'єкта діяльності, пов'язаної із систематичним внутрішнім пошуком, осмисленою і творчою переробкою інформації пізнавального характеру на основі аналітико-прогностичного та критичного мислення. Процес дослідження супроводжується особистісними відкриттями, перетворюючи його в особистісно орієнтовану пізнавальну діяльність. Організуючи дослідницьку діяльність учнів, потрібно враховувати те, що цей процес має носити науковий, системний, комплексний характер, ґрунтується на результатах пізнавальної діяльності й забезпечує пошук оригінальних рішень виконання дослідницького завдання, спрямовується на стимулювання їх творчої активності.

Під час дослідницької діяльності кожному учневі надається можливість реалізації інтелектуальних і творчих здібностей, формується потреба в безперервній самоосвіті, активна громадянська позиція, здатність до соціальної адаптації і творчого самовираження. Вищезазване виступає як базова передумова становлення позиції особистості як активного суб'єкта пізнання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, основними сутнісними характеристиками дослідницької діяльності є її творчий характер, спрямованість на пізнання природи, на формування досвіду з пошуку підходів до розв'язання проблем й отримання суб'єктивно нового знання.

Ми під дослідницькою діяльністю будемо розуміти творчий процес пошуку або конструювання раніше суб'єктивно-невідомого, результатом якого є формування дослідницької позиції та дослідницьких умінь. Визначальною ознакою дослідницької діяльності є наявність таких елементів, як практична методика досліджень, власний науковий матеріал, аналіз власних даних і висновки щодо проблеми, яка досліджується.

Правильна організована дослідницька діяльність сприяє формуванню певного наукового досвіду в пошуках підходів щодо вивчення проблеми, узагальнення й аналізу отриманої інформації, прогнозуванню наслідків тих чи тих дій, логічності знань та умінь; розвитку пізнавальної мотивації, інтелектуальних умінь; схильності до рефлексії та самоаналізу, дослідницької активності; використанню суб'єктного досвіду в інтерпретації та оцінюванні фактів, явищ, подій навколишньої дійсності.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. У подальшому актуальним є обґрунтування дослідницької діяльності як однієї з можливих форм суб'єктивної позиції учня в гуртковій роботі.

Джерела та література

1. Анисимова В. А. Исследовательская деятельность студентов в контексте личностноразвивающего профессионального образования Текст / В. А. Анисимова, О. Л. Карпова // *Almamater* : Вестн. высш. шк., -2009. -М 1. - С. 38-41.
2. Князян М. О. Навчально-дослідна діяльність студентів як засіб актуалізації професійно значущих знань : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Теорія та історія педагогіки» / М. О. Князян. - Одеса, 1998. -20 с.
3. Концепція позашкільної освіти та виховання / Затверджено колегією Міністерства освіти України (Протокол № 16/3-8 від 25 груд. 1996 р).
4. Міхно О. П. Організація дослідницької діяльності старшокласників у процесі вивчення української літератури : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (українська література)» / Олександр Петрович Міхно. - К., 2010. - 25 с.
5. Одинцова Н. И. Организация уроков-теоретических исследований / Н. И. Одинцова // *Науч.-практ. журн. школ, технолога.* - 2002. - С. 97.
6. *Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень.* - К. : Юрінком інтер, 2008. - 10-40 с.
7. *Психологическая энциклопедия / под ред. Р. Корсики, А. Ауэрбаха.* - 2-е изд. - СПб. : Питер, 2006. - 1096 с.
8. П'ятницька-Позднякова І. С. Організація навчально-дослідницької діяльності студентів у вищій школі / І. С. П'ятницька-Позднякова // *Педагогічні науки.* - Вип. 11.- 2002. - С. 96-101.
9. Ягенська Г. В. Формування дослідницьких умінь учнів у процесі вивчення біології в основній школі: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 «Теорія та методика навчання (біологія)» / Галина Василівна Ягенська. - К., 2012. - 20 с.

Будник Светлана. Сущностный анализ понятия «исследовательская деятельность».

Актуальность проблемы обуславливается необходимостью включения учеников в исследовательскую деятельность, которая побуждает школьника мыслить и связанная с открытием для себя нового знания, поиском в самом себе новых возможностей, докладыванием усилий, направленных на преодоления трудностей, которые возникают. Целью статьи является уточнение содержания понятия «исследовательская деятельность». В статье отмечается, что основными сущностными характеристиками исследовательской деятельности является ее творческий характер, направленность на познание природы, на формирование опыта с поиска подходов до решения проблем и получения субъективно нового знания. Автором исследовательская деятельность трактуется как творческий процесс взаимодействия учителя и учеников в направлении поиска или конструирования раньше субъективно неизвестного, результатом которого является формирования исследовательской позиции и исследовательских умений.

Ключевые слова: исследовательская деятельность, цель исследовательской деятельности, исследовательская деятельность старшеклассника.

Budnik Svitlana. Essence Analysis of the «Research Activity» Concept. Actuality of problem is stipulated the necessity of including of students for research activity which induces a schoolboy to think and related to opening on your own new knowledge, by a search in itself of new possibilities, announcing of efforts, directed on overcoming of difficulties, which arise up. The purpose of the article is clarification of maintenance of concept «research activity». It is marked in the article, that basic essence descriptions of research activity is it creative character, orientation on cognition of nature, on forming of experience from the search of approaches to the decision of problems and receipt subjectively of new knowledge, Research activity is interpreted an author as a creative process of co-operation of teacher and students in direction of search or constructing before subjectively unknown, the result of which is forming of research position and research abilities.

Key words: research activity, purpose of research activity, research activity of senior pupil.

Стаття надійшла до редколегії

іл r\ r o r v 1 '■» _

Batechko Nina. Modern Approaches to the Modeling Process of the High School Teachers in the Studies for the Master Degree. In the article in virtue of acmeologic and synergetic approaches are realized the modelling process of the high school teachers preparation in master degree condition. In consequence of analysis the processes of self-cognition, self-education, self-development and self-culture of the future high school teachers are followed the main stages their becoming as proficient as personality. It was proved the organic unity of self-organization the future teachers with the process of forming their professionalism.

Key words: acmeologic, synergetic, acmesynergetic, approach, model, modelling, master degree student, master studying, high school teacher.

Стаття надійшла до редколегії